

His Royal Highness Prince Wongsa Dhiraj Snid and Western Medicine

Professor Dr. Sanya Sukpanichnant

Department of Pathology, Faculty of Medicine Siriraj Hospital, Mahidol University

Siriraj Medical Bulletin 2021;14(3): 7-13

Abstract

On the 150th anniversary of the passing of Phra Chao Barommawongse Ther Krom Luang Wongsa Dhiraj Snid (H.R.H. Prince Wongsa Dhiraj Snid) on August 14, 1871, the information about the acceptance of western doctors upon the prince as a corresponding fellow of the New York Academy of Medicine, elected in 1853, is presented along with the information about the 5 generations of doctors in the Snidvongs Royal Family.

Keywords: Krom Luang Wongsa Dhiraj Snid; corresponding fellow of the New York Academy of Medicine; doctors in the Snidvongs Royal Family

Correspondence to: Sanya Sukpanichnant

Email: 2301101@gmail.com

Received: 29 March 2020

Revised: 30 April 2021

Accepted: 2 May 2021

<http://dx.doi.org/10.33192/Simedbull.2021.21>

กรมหลวงวงศาธิราชสนิทกับการแพทย์ตะวันตก

ศาสตราจารย์ นายแพทย์สัญญา สุขพนันท์

ภาควิชาพยาธิวิทยา คณะแพทยศาสตร์ศิริราชพยาบาล มหาวิทยาลัยมหิดล

บทคัดย่อ

เนื่องในโอกาสครบรอบ 150 ปี ของการสิ้นพระชนม์ของพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงวงศาธิราชสนิท เมื่อวันที่ 14 สิงหาคม 2414 ขอเสนอข้อมูลเกี่ยวกับการยอมรับของแพทย์ตะวันตกให้พระองค์เป็นภาคีสมาชิกของสถาบันแพทยศาสตร์แห่งนิวยอร์กในปี 2396 และแสดงข้อมูลเกี่ยวกับแพทย์ในราชสกุลสนิทวงศ์ถึง 5 ชั่วรุ่น

คำสำคัญ: กรมหลวงวงศาธิราชสนิท; ภาคีสมาชิกของสถาบันแพทยศาสตร์แห่งนิวยอร์ก; แพทย์ในราชสกุลสนิทวงศ์

วันที่ 14 สิงหาคม 2414 ครบรอบ 150 ปี ของการสิ้นพระชนม์ของพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงวงศาธิราชสนิท (กรมหลวงวงศาฯ) ต้นสกุล “สนิทวงศ์” เนื่องในโอกาสสำคัญนี้จึงขอนำเสนอเกร็ดประวัติศาสตร์เกี่ยวกับพระองค์ท่านในเรื่องที่เกี่ยวกับการแพทย์ตะวันตก ตลอดจนพระโอรสและนัดดาที่เจริญรอยตามการเป็นแพทย์รวม 5 รุ่น [หมายเหตุ: เดิมสะกด “วงศาธิราชสนิท” และ “สนิทวงศ์” ตามที่รัชกาลที่ 6 ทรงมีพระราชหัตถเลขาพระราชทานนามสกุลให้แก่นายพลเอก เจ้าพระยาวงษาอนุประพัทธ์ (ม.ร.ว.สท้าน สนิทวงศ์) ซึ่งเป็นนัดดาของกรมหลวงวงศาธิราชสนิท เมื่อวันที่ 2 กรกฎาคม 2456]¹

กรมหลวงวงศาฯ ได้รับการยอมรับจากองค์การศึกษาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (ยูเนสโก) ซึ่งประกาศยกย่องให้พระองค์ท่านเป็นบุคคลสำคัญของโลกในฐานะที่ทรงเป็นปราชญ์และกวีของโลก ปี 2551-2552 เพื่อฉลองครบรอบ 200 ปีชาตกาลของพระองค์ท่านในปี 2551² พระองค์ท่านทรงประสูติเมื่อวันที่ 9 กรกฎาคม 2351 มีนามเดิมว่าพระองค์เจ้าชายนวม เป็นพระราชโอรสลำดับที่ 49 ในพระบาทสมเด็จพระ

พุทธเลิศหล้านภาลัย รัชกาลที่ 2 พระมารดา คือ ท้าววรจันทร์ (เจ้าจอมมารดาปรางใหญ่) ซึ่งเป็นธิดาของท่านขรรค์ดาบญเกิดกับขรรค์ดาบอินทร์แห่งราชินิกุลบางช้าง³ ขรรค์ดาบญเกิดเป็นหม่อมหลวงในรัชกาลที่ 2 ได้ถ่ายทอดความรู้ทางแพทย์ให้กับท้าววรจันทร์และกรมหลวงวงศาฯ เป็นอย่างดี⁴ ทำให้กรมหลวงวงศาฯ ได้ทำหน้าที่กำกับกรมหม่อมหลวงในรัชกาลที่ 3 โดยได้รับโปรดเกล้าฯ ตั้งกรมให้เป็นกรมหมื่นวงษาสนิท (สะกดตามแบบเดิม) เมื่อพระชนมายุได้ 34 พรรษา ต่อมา ในรัชกาลที่ 4 ได้รับโปรดเกล้าฯ เลื่อนขึ้นเป็นกรมหลวงวงศาธิราชสนิท (สะกดตามแบบเดิม) และได้รับพระราชทานที่วังพระเจ้ากรุงธนบุรีให้เป็นที่ประทับเมื่อพระชนมายุได้ 43 พรรษา นอกจากความเชี่ยวชาญทางการแพทย์แผนไทยแล้ว กรมหลวงวงศาฯ ยังมีอัจฉริยภาพด้านต่าง ๆ อีกมากมาย ไม่ว่าจะเป็นทางด้านวรรณกรรม การต่างประเทศ การทหาร การบริหารราชการแผ่นดิน^{3,4}

ในปี 2397 (ค.ศ. 1854) พระนามของพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงวงศาธิราชสนิทปรากฏอยู่ในหนังสือรายชื่อของผู้ได้รับเลือกให้เป็นภาคีสมาชิกของสถาบันแพทยศาสตร์แห่งนิวยอร์ก (Corresponding Fellows of the New York Academy of Medicine)⁵ จำนวน 25 คน (ภาพที่ 1) ในจำนวนนี้ พระองค์ท่านเป็นเพียงหนึ่งเดียวที่ไม่มีปริญญาด้าน

แพทย์ (M.D.) ต่อท้าย และเป็นเพียงพระองค์เดียวที่มาจากทวีปเอเชีย ในขณะที่มีแพทย์ชาวฝรั่งเศสจากกรุงปารีส 8 คน แพทย์ชาวอังกฤษจากกรุงลอนดอน 3 คน แพทย์ชาวคิวบาจากกรุงฮาวานา 1 คน และแพทย์ชาวอเมริกันนอกเมืองนิวยอร์ก 12 คน ที่น่าสนใจ คือ พระนามของพระองค์ที่สะกดเป็นภาษาอังกฤษนั้นพิมพ์ผิด โดยพิมพ์ไว้ว่า PRINCE VIROMMA LUANG WANG-SE TIRAT SANIK ซึ่งน่าจะพิมพ์ว่า PRINCE KROMMA LUANG WONG-SA TIRAT SANIT มากกว่า ผู้นิพนธ์เข้าใจว่าผู้จัดเรียงพิมพ์คงอ่านลายมือไม่ออก ตัว K ที่เขียนหวัดด้วยน้ำหมึกในสมัยนั้นคงถูกเข้าใจว่าเป็น Vi คำว่า Wong-Sa คงถูกเข้าใจว่าเป็น Wang-Se และตัว t ข้างท้ายคำว่า Sanit ถูกเข้าใจว่าเป็นตัว k ในเวลาต่อมาอีก 20 ปีสถาบันดังกล่าวได้ออกหนังสืออีกเล่มหนึ่ง พระนามของพระองค์ท่านถูกพิมพ์เป็น PRINCE VIROMMA LUANG SI TIRAT SANIK และยังคงไม่มี M.D. ข้างท้าย โดยระบุปีที่ได้รับแต่งตั้ง (elected) เป็นภาคีสมาชิก (corresponding fellow) ในปี 2396 (ค.ศ. 1853)⁶ (ภาพที่ 2) ซึ่งขณะนั้นพระองค์ท่านทรงมีพระชนมายุ 45 พรรษา และทรงเป็นแพทย์ประจำพระองค์ของรัชกาลที่ 4 มาได้ 2 ปี โดยก่อนหน้านี้ ทรงเป็นแพทย์ประจำพระองค์ของรัชกาลที่ 3 มาตั้งแต่ปี 2385 เมื่อทรงมีพระชนมายุ 34 พรรษา ตามที่ได้แสดงไว้ข้างต้น

มีความเป็นไปได้สูงมากที่แพทย์ชาวอเมริกันที่คุ้นเคยกับพระองค์ท่าน ซึ่งในช่วงนั้นมีหมอแดน บีช บรัดเลย์ (Dan Beach Bradley ที่รู้จักกันดีในชื่อของหมอบลัดเลย์) กับหมอแซมมวล อาร์. เฮาส์ (Samuel R. House) เป็นผู้เสนอชื่อของพระองค์ท่านไปยังสถาบันแพทยศาสตร์แห่งนิวยอร์ก เพื่อรับการแต่งตั้งเป็นภาคีสมาชิก โดยสถาบันแห่งนี้ได้ให้นิยามของภาคีสมาชิกไว้ว่าต้องเป็นผู้มีชื่อเสียงโดดเด่น อุทิศตนให้กับการพัฒนาเวชศาสตร์อย่างแข็งขัน (Corresponding Fellows must be men of eminence, actively engaged in the cultivation of Medical Science.) ซึ่งกำหนดจำนวนไว้ไม่เกิน 100 คน⁶ สำหรับธรรมนูญของสถาบันแห่งนี้ในปี 2395 (ค.ศ. 1852)⁷ กำหนดให้การประกาศชื่อของพระองค์ท่านเป็นภาคีสมาชิก 1 ปีนั้น ได้กำหนดให้มีการเสนอชื่อผู้สมควรเป็นภาคีสมาชิกก่อนหน้าการประชุมสมาชิกอย่างน้อย 1 เดือนโดยต้องมีองค์ประชุมประกอบด้วยสมาชิก (Fellow) อย่างน้อย 21 คนและต้องได้รับเสียงสนับสนุน 3 ใน 4 ของสมาชิกที่เข้าร่วมประชุม ส่วนการเสนอชื่อนั้นให้เป็นหน้าที่ของคณะกรรมการเกี่ยวกับการรับสมัคร (Committee on Admissions) ซึ่งมีอยู่ 5 คนในขณะนั้นคือ E. L. Beadle, W. N. Blakeman, B. Ogden, J. L. Vandervoort, และ E. Schilling ผู้นิพนธ์ไม่สามารถสืบค้นให้ทราบแน่ชัดว่าชื่อของพระองค์ท่านได้ไปถึงมือคณะ

CORRESPONDING FELLOWS.	
THOMAS W. BLATCHFORD, M. D.	Troy, N. Y.
JEAN CIVIALES,	Paris.
THEODORIC ROMEYN BECK,	Albany, N. Y.
THOMAS HARRIS,	Washington.
LOUIS AGASSIZ,	Prof. Harvard University.
HENRY HOLLAND,	London.
MARTIAL DUPIERRIS,	Havana.
ASHBEL SMITH,	Texas.
WILLIAM FERGUSON,	London.
SAMUEL H. DICKSON,	Charleston, S. C.
WORTHINGTON HOOKER,	Norwich, Conn.
E. D. FENNER,	New-Orleans.
P. M. ROGET,	London.
P. V. Z. AMUSSAT,	Paris.
EDWARD REYNOLDS,	Boston, Mass.
JOEL A. WING,	Albany, N. Y.
BUREAUD DE RIOFREY,	Paris.
SAMUEL D. GROSS,	Louisville, Ky.
PHILIP RICORD,	Paris.
ALFRED L. M. VELPEAU,	"
J. C. TOWNSEND,	Long Island, N. Y.
JEAN JACQUES JOSEPH LEROY D'ETIOLLES, M. D.	Paris.
PRINCE VIROMMA LUANG WANG-SE TIRAT SANIK,	Siam.
PAUL DUBOIS, M. D.	Paris.
M. L. ANDRAL,	"

ภาพที่ 1 รายชื่อทั้งหมดของภาคีสมาชิกของสถาบันแพทยศาสตร์แห่งนิวยอร์ก (Corresponding Fellows of the New York Academy of Medicine) ตีพิมพ์เมื่อปี 2397 (ค.ศ. 1854) ชื่อของกรมหลวงวงศาธิราชสนิทอยู่ลำดับที่ 3 จากท้าย
หมายเหตุ: หอสมุดแพทย์แห่งชาติของสหรัฐอเมริกาเชื่อว่าหนังสือเล่มนี้เป็นสาธารณสมบัติของแผ่นดินแล้ว (The National Library of Medicine believes this item to be in the public domain) ตามกฎหมายลิขสิทธิ์ กล่าวคือ ไม่สงวนลิขสิทธิ์แล้ว (no copyright)

- 1874. OWEN, SIR RICHARD, M. D., Hunterian Professor in the Royal College of Surgeons, London, England.
- 1874. PAGET, SIR JAMES, Bart., M. D., F. R. S., D. C. L., Consulting Surgeon to St. Bartholomew's Hospital, London, England.
- 1857. PEASLEE, EDMUND R., M. D., Professor of Surgery in Dartmouth Medical College, Hanover, N. H.
- 1853. PRINCE VIROMMA LUANG SI TIRAT SANIK, Siam.
- 1868. POST, GEORGE E., M. D., Beirut, Syria.
- 1849. * REOFREY, BUREAUD DE, M. D.

ภาพที่ 2 รายชื่อส่วนหนึ่งของภาคีสมาชิกของสถาบันแพทยศาสตร์แห่งนิวยอร์ก (Corresponding Fellows of the New York Academy of Medicine) ตีพิมพ์เมื่อปี 2417 (ค.ศ. 1874) ชื่อของกรมหลวงวงศาธิราชสนิทอยู่ลำดับที่ 3 จากท้าย สังเกตการสะกดพระนามเป็นภาษาอังกฤษต่างจากรูปที่ 1 เมื่อ 20 ปีก่อนหน้า ตัวเลข 1853 ที่อยู่หน้าพระนามเป็นปี ค.ศ. ที่ทรงได้รับแต่งตั้ง (elected) หมายเหตุ: หอสมุดแพทย์แห่งชาติของสหรัฐอเมริกาเชื่อว่าหนังสือเล่มนี้เป็นสาธารณสมบัติของแผ่นดินแล้ว (The National Library of Medicine believes this item to be in the public domain) ตามกฎหมายลิขสิทธิ์ กล่าวคือ ไม่สงวนลิขสิทธิ์แล้ว (no copyright)

กรรมการทั้งห้าคนนี้ได้อย่างไร อีกทั้งแพทย์ชาวอเมริกันทั้งสองคนในสยามขณะนั้นก็ได้เป็นสมาชิกของสถาบันแห่งนี้แต่อย่างใด และเท่าที่สืบค้นในรายชื่อสมาชิกทั้งหมดของสถาบันแห่งนี้ก็ไม่พบว่ามีใครมาประเทศสยามเลย แต่สุดท้าย สืบค้นได้ว่าทั้งหมดบริดเลย์และหมอแฮร์รี่ต่างจบแพทย์มาจากนครนิวยอร์ก โดยหมอบริดเลย์จบแพทย์จากมหาวิทยาลัยนิวยอร์ก เมื่อปี 2376⁸ ส่วนหมอแฮร์รี่จบแพทย์จาก College of Physicians and Surgeons ในนครนิวยอร์กเมื่อปี 2388 และมาถึงเมืองไทยในปี 2390⁹ ในปีนี้สถาบันแห่งนี้ได้ก่อตั้งขึ้น จึงน่าจะเชื่อได้ว่า ทั้งหมดบริดเลย์และหมอแฮร์รี่คงเป็นผู้เสนอชื่อกรมหลวงวงศาฯ ไปให้สถาบันดังกล่าว ซึ่งสถาบันแห่งนี้ยังคงดำเนินการมาจนถึงปัจจุบัน¹⁰ อนึ่ง ประกาศนียบัตรยืนยันการเป็นภาคีสมาชิกของสถาบันแพทยศาสตร์แห่งนิวยอร์กได้ถูกประดับไว้ที่ประตูวังของกรมหลวงวงศาธิราชสนิท ซึ่งมีบันทึกยืนยันโดยชาวต่างชาติในสมัยนั้นเช่น เซอร์จอห์น เบลวริง (Sir John Bowring) ครั้งที่ไปเยือนวังของกรมหลวงวงศาธิราชสนิทเมื่อวันที่ 10 เมษายน 2398 (“We found, at the entrance to his palace, an American medical diploma given to his Royal Highness,...”)¹¹ สำหรับตัวประกาศนียบัตรนั้นไม่สามารถหาดูได้ จะมีก็แต่ประกาศนียบัตรของสมาชิก (Fellow) ซึ่งดูได้จากลิงก์ <https://images.app.goo.gl/vJ16CCaMudndfAgQ7> ซึ่งเชื่อว่าอาจจะมีความเหมือนกัน เพียงแต่ต่างกันตรงที่คำว่า Corresponding Fellow แทนที่จะเป็น Fellow อย่างไรก็ตาม รูปประกาศนียบัตรที่ค้นได้นี้ห่างจากปีที่กรมหลวงวงศาฯ ได้รับถึง 103 ปี ดังนั้น ประกาศนียบัตรที่พระองค์ท่านได้อาจจะไม่ได้มีหน้าตาเช่นนี้ก็ได้อีก แต่เชื่อแน่ว่าจะมีตราสัญลักษณ์ของสถาบันอยู่บนประกาศนียบัตรเหมือนกัน

ในหนังสือนิทานโบราณคดีของกรมพระยาดำรงราชานุภาพ¹² นิทานที่ 13 เรื่องอนามัย ได้เล่าเกี่ยวกับกรมหลวงวงศาธิราชสนิทเกี่ยวกับ

การจ่ายยาควินินในรูปยาไทยไว้ดังนี้

“มีเรื่องเล่ากันมาแต่ก่อนว่า เมื่อแรกยาควินินมีเข้ามาถึงเมืองไทยในรัชกาลที่ ๓ กรมหลวงวงศาธิราชสนิทซึ่งรอบรู้วิชาแพทย์ไทย ทรงทดลองและเลื่อมใสก่อนผู้อื่น แต่ก็ไม่อาจใช้โดยเปิดเผย เมื่อฉันทบวชเป็นสามเณรเคยได้ยินกรมสมเด็จพระปวงเรศวริยาลงกรณ์ตรัสว่า ยาเม็ดแก้ไข้ของกรมหลวงวงศาฯ ที่นับถือกันนั้น เมื่อผ่าออกดูมี “ยาชาวฝรั่ง” (คือยาควินิน) อยู่ข้างในทุกเม็ด ประหลาดที่การปลอมใช้ยาควินินยังเป็นอยู่จนเมื่อฉันทคิดทำยานั้น ฉันทเคยถามหมอไทยที่มีชื่อเสียงคนหนึ่งซึ่งฉันทรู้ว่าปลอมใช้ยาควินิน ว่าฉันทจึงต้องทำเช่นนั้น แกกระซิบตอบตามตรงว่า “ยาควินินดีกว่ายาไทย แต่คนไข้ไม่ยอมกิน จะทำอย่างไร ก็ได้แต่ต้องปลอมให้กินเป็นยาไทย สุดแต่ให้ใช้หายเป็นประมาณ” ถ้ามีใครทูลถามกรมหลวงวงศาฯ ก็เห็นจะตรัสตอบอย่างเดียวกัน”

กรมหลวงวงศาฯ นับเป็นแพทย์ประจำพระองค์รุ่นแรกของราชสกุลสนิทวงศ์ นับเป็นเกียรติยศอย่างสูงที่มีการสืบทอดเป็นแพทย์ประจำพระองค์หรือแพทย์ในพระองค์กันต่อมา โดยรุ่นที่ 2 (รุ่นลูก) คือ พลเรือโท พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าสายสนิทวงศ์ (หม่อมเจ้าสายสนิทวงศ์) รุ่นที่ 3 (รุ่นหลาน) คือ พันตรี หม่อมราชวงศ์สุวพันธุ์ สนิทวงศ์ (ช่วงปลายอายุ ท่านเปลี่ยนการสะกดชื่อเป็นสุวพรรณเอง) รุ่นที่ 4 (รุ่นเหลน) มี 2 ท่าน คือ ศาสตราจารย์ นายแพทย์ ม.ล.เกษร สนิทวงศ์ และพลโทนายแพทย์ ม.ล.จินดา สนิทวงศ์ (ทั้งสองเป็นบุตรต่างมารดาของพลเอก เจ้าพระยาวงษาอนุประพัทธ์ หรือ ม.ร.ว.สท้าน สนิทวงศ์ ซึ่งเป็นโอรสของพระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าสายสนิทวงศ์) สำหรับรุ่นที่ 5 (รุ่นสือ) มี 2 ท่าน คือ ศาสตราจารย์ นายแพทย์ดน้อย สนิทวงศ์ ณ อยุธยา (เป็นบุตรของ ม.ล.จรัญ สนิทวงศ์ และเป็นหลานของเจ้าพระยาวงษาอนุประพัทธ์) และศาสตราจารย์กิตติคุณ นายแพทย์วงศ์กุลพัทธ์ สนิทวงศ์ ณ อยุธยา

(เป็นบุตรของศาสตราจารย์ นายแพทย์ ม.ล.เกษตร สนิทวงศ์)¹³

พลเรือโท พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าสายสนิทวงศ์ (25 กุมภาพันธ์ 2389 - 13 กันยายน 2455) ทรงเรียนรู้การแพทย์ไทยจากกรมหลวงวงศาฯ โดยตรงตลอดจนความรู้และการบริหารจัดการงานต่างๆ³ ทรงอยู่ในคณะกรรมการที่รัชกาลที่ 5 โปรดเกล้าฯ ให้เป็นพนักงานจัดการตั้งโรงพยาบาลตามพระราชประสงค์ โดยคณะกรรมการชุดนี้มีกรรมการอยู่ 9 คน โดยมีพระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นสิริรัชชสังกาศ เป็นประธานคณะกรรมการ มีหม่อมเอกแวน แพทย์ประจำพระองค์ เป็นกรรมการร่วมอยู่ด้วย (พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าสายสนิทวงศ์ ทรงเป็นหัวหน้ากรมหม่อมหลวง พระองค์ทรงเสนอให้รัชกาลที่ 5 แต่งตั้งหม่อมเอกแวนเป็นแพทย์ประจำพระองค์) ในที่สุด ก็สามารถสร้างโรงศิริราชพยาบาลขึ้น¹² นอกจากนี้ พระองค์ยังได้รวบรวมความรู้และเขียนตำรายาขึ้นเพิ่มเติมเป็นที่รู้จักกันในชื่อของตำรายาฉบับพระองค์เจ้าสายสนิทวงศ์¹³

พันตรี นายแพทย์ ม.ร.ว.สุพรรณ สนิทวงศ์ (12 พฤศจิกายน 2406 - 21 มกราคม 2469) เป็นบุตรคนโตของพระองค์เจ้าสายสนิทวงศ์ เป็นคนไทยคนแรกที่จบแพทย์มาจากประเทศอังกฤษ โดยรัชกาลที่ 5 โปรดเกล้าฯ ให้หม่อมเอกแวนจัดส่งไปเรียนหนังสือที่สกอตแลนด์ในปี 2415 โดยไปอาศัยอยู่กับครอบครัวญาติของหม่อมเอกแวน ขณะนั้น ม.ร.ว.สุพรรณ อายุได้เพียง 9 ปีเท่านั้น สุดท้าย ได้เข้าเรียนแพทย์ที่มหาวิทยาลัยเอดินเบอโร (Edinburgh University) จนได้ปริญญาแพทยศาสตรบัณฑิต (Bachelor of Medicine) ขณะอายุเพียง 21 ปี จากนั้น ได้เดินทางกลับมาถึงกรุงเทพฯ ในปี 2427¹⁴ แต่ท่านไม่ได้เป็นคนไทยคนแรกที่เรียนแพทย์จบจากต่างประเทศ เพราะพันตรี อำมาตย์โท พระยาสารสินสามภักดิ์ (เทียนฮี้ สารสิน) (15 สิงหาคม 2391 - 22 มิถุนายน 2468) อดีตแพทย์ใหญ่ทหารบก ซึ่งเป็นต้นตระกูลสารสิน และเป็นบิดาของนายพจน์ สารสิน อดีตนายกรัฐมนตรีไทย ได้เรียนแพทย์จากประเทศสหรัฐอเมริกาด้วยทุนของแพทย์มิชชันนารีอเมริกันจนสำเร็จได้รับปริญญาจากมหาวิทยาลัยนิวยอร์กในปี 2414¹⁵ พระยาสารสินฯ เป็นเจ้ากรมแพทย์ทหารบกคนแรก (2431-2435) ส่วน ม.ร.ว.สุพรรณ เป็นเจ้ากรมแพทย์ทหารบกคนที่ 2 (2437-2440) (หมายเหตุ : ในสมัยนั้นเรียกตำแหน่งนี้ว่านายแพทย์ใหญ่ทหารบก)¹⁶

ศาสตราจารย์ นายแพทย์ ม.ล.เกษตร สนิทวงศ์ (9 มกราคม 2451 - 2538) เป็นบุตรของเจ้าพระยาวงษาอนุประพัทธ์ (หม่อมราชวงศ์สท้าน สนิทวงศ์) กับท่านผู้หญิงตาด วงศานุประพัทธ์ (ตาด สิงหนเสนี) จบการศึกษาแพทยศาสตรเมื่อปี 2480 จากมหาวิทยาลัยเดอรัมหรือเดอรัม (Durham University) ประเทศอังกฤษ ซึ่งเก่าแก่ที่สุดเป็นอันดับ 3 ในประเทศอังกฤษ รองจากมหาวิทยาลัยออกซฟอร์ดและเคมบริดจ์ หลังจากนั้น ท่านเข้ารับราชการในภาควิชาสูติศาสตร์-นรีเวชวิทยา คณะแพทยศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ต่อมาเป็นคณบดีคณะแพทยศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และเลขาธิการสภาอากาศไทย ท่านได้เจริญรอยตามบรรพบุรุษของท่านในการเป็นแพทย์ประจำพระองค์ พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร และสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรม

ราชินีนาถ พระบรมราชชนนีพันปีหลวง โดยท่านได้ปฏิบัติหน้าที่สำคัญในการถวายพระประสูติกาลให้แก่พระบาทสมเด็จพระวชิรเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลปัจจุบัน, สมเด็จพระกนิษฐาธิราชเจ้า กรมสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี และสมเด็จพระเจ้าน้องนางเธอ เจ้าฟ้าจุฬาภรณวลัยลักษณ์ อัครราชกุมารี กรมพระศรีสวางควัฒน วรขัตติยราชนารี^{17,18}

พลโท นายแพทย์ ม.ล.จินดา สนิทวงศ์ (26 สิงหาคม 2459-24 ตุลาคม 2530) เป็นบุตรของเจ้าพระยาวงษาอนุประพัทธ์ (หม่อมราชวงศ์สท้าน สนิทวงศ์) กับท่านวันดาพิจาริณี (บาง บุญธ) มีพี่สาวและน้องสาวร่วมบิดามารดา คือ ม.ล.บัว กิติยากร (พระราชชนนีในสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ พระบรมราชชนนีพันปีหลวง) และท่านผู้หญิงมนิรัตน์ บุณนาถ ตามลำดับ จบการศึกษาแพทยศาสตรเมื่อปี 2484 จากคณะแพทยศาสตร์และศิริราชพยาบาล จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (ศิริราช รุ่น 46) มีความเชี่ยวชาญทางศัลยกรรมกระดูกโดยฝึกอบรมจากมหาวิทยาลัยไซราคิวส์ (Syracuse University) ประเทศสหรัฐอเมริกา และกลับมาจัดตั้งแผนกศัลยกรรมกระดูกในโรงพยาบาลพระมงกุฎเกล้าพร้อมกับเป็นแพทย์ถวายงานในรัชกาลที่ 9 ตั้งแต่ปี 2498 จนต่อมา ได้รับโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งให้เป็นนายแพทย์ประจำพระองค์เมื่อปี 2513^{19,20}

ศาสตราจารย์ นายแพทย์ดน้อย สนิทวงศ์ ณ อยุธยา (22 กรกฎาคม 2468 - 21 สิงหาคม 2534) เป็นบุตรของ ม.ล.จรัญ สนิทวงศ์ และท่านผู้หญิงเยี่ยม (ม.ล.เยี่ยม อิศรเสนา) (ม.ล.จรัญเป็นบุตรของเจ้าพระยาวงษาอนุประพัทธ์ และเป็นพี่ชายของศาสตราจารย์ นายแพทย์ ม.ล.เกษตร สนิทวงศ์) จบการศึกษาแพทยศาสตรเมื่อปี 2489 จากคณะแพทยศาสตร์และศิริราชพยาบาล มหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์ (ศิริราช รุ่น 51) เมื่ออายุได้เพียง 20 ปี 8 เดือน ต่อมา ได้เข้ารับราชการเป็นอาจารย์แผนกอายุรศาสตร์ คณะแพทยศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เป็นผู้ร่วมก่อตั้งภาควิชากุมารเวชศาสตร์ของจุฬาฯ และทำงานอยู่นาน 30 ปี ดำรงตำแหน่งศาสตราจารย์ ในช่วงที่เป็นอาจารย์แพทย์อยู่นั้น ได้เป็นแพทย์คนแรกที่ได้รับโปรดเกล้าฯ ให้ทำหน้าที่แพทย์พระราชทานเป็นคนแรก โดยให้แพทย์เดินทางไปทราชมูลนิธิที่อยู่ในพื้นที่ห่างไกลจากตัวเมือง ไม่สามารถเดินทางไปโรงพยาบาลได้ จากนั้น ได้รับโปรดเกล้าฯ ให้เป็นผู้ช่วยแพทย์ประจำพระองค์ในปี 2522 และแพทย์ประจำพระองค์ในปี 2525²¹

ศาสตราจารย์กิตติคุณ นายแพทย์วงศ์กุลพัทธ์ สนิทวงศ์ ณ อยุธยา (เกิด 23 มิถุนายน 2483) เป็นบุตรของศาสตราจารย์ นายแพทย์ ม.ล.เกษตร สนิทวงศ์ จบการศึกษาแพทยศาสตรจากโรงพยาบาลกายส์ (Guy's Hospital) มหาวิทยาลัยลอนดอน ประเทศอังกฤษ เมื่อปี 2509 และสอบได้วุฒิปริญญาสูติศาสตร์และนรีเวชวิทยาจากประเทศอังกฤษเมื่อปี 2513 รับราชการเป็นอาจารย์ในภาควิชาสูติศาสตร์และนรีเวชวิทยา คณะแพทยศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ปัจจุบันดำรงตำแหน่งศาสตราจารย์กิตติคุณ สาขาสูติศาสตร์และนรีเวชวิทยา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย²² เคยดำรงตำแหน่งผู้บริหารสำนักงานกลางสภาอากาศไทย ระหว่างปี 2536-2543²³ เป็นกรรมการบริหารสภาอากาศไทยตั้งแต่ปี 2559 และยังคงเป็นกรรมการสภาอากาศไทยจนถึงปัจจุบัน²⁴

นอกจากนี้แล้ว ยังมีแพทย์ในราชสกุลสนิทวงศ์อีกจำนวนหนึ่งในรุ่นที่ 4 และ 5 ที่จบแพทย์จากศิริราช^{25,26} ดังนี้

- นพ. ม.ล.เตอ สนิทวงศ์ ศิริราช รุ่น 34 ปีการศึกษา 2471 แพทย์ปริญญาบัตรรุ่นแรกของคณะแพทยศาสตร์และศิริราชพยาบาล จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เป็นบุตรของ ม.ร.ว.ทวี สนิทวงศ์ (บุตรของ พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าสายสนิทวงศ์ ต่อมาโปรดเกล้าฯ ให้เป็นหม่อมทวีวัฒนศักดิ์ ราชินิกุล) ท่านเป็นแพทย์รุ่นบุกเบิกของโรงพยาบาลในจังหวัดมหาสารคามและอุบลราชธานี ระหว่างปี 2473-2477²⁷ ท่านเคยทำหน้าที่เป็นบรรณาธิการจดหมายเหตุทางแพทย์อยู่ 1 ปี ระหว่างปี 2478-2479²⁸

- พันตรี นพ. ม.ล.ไมตรี สนิทวงศ์ ชื่อเดิม “ตุ้ย” ศิริราช รุ่น 36 ปีการศึกษา 2473 (รุ่นเดียวกับศาสตราจารย์เกียรติคุณ นายแพทย์สุตแสงวิเชียร) เป็นน้องชายของ นพ. ม.ล.เตอ สนิทวงศ์²⁷ เมื่อช่วงรัชนียมในสมัยจอมพล ป.พิบูลสงคราม ท่านเปลี่ยนชื่อเป็น “ไมตรี” รับราชการเป็นแพทย์ทหาร มีความก้าวหน้าเป็นหัวหน้ากองสูตินารีเวชกรรมโรงพยาบาลพระมงกุฎเกล้า ต่อมาลาออกมาประกอบวิชาชีวะเวชกรรมส่วนตัวที่ไมตรีคลินิก (สะกดตามแบบเดิม) ถนนเจริญกรุงย่านบางรัก²⁹

- พญ. ม.ล.จวงจันทร์ สนิทวงศ์ ศิริราช รุ่น 53 ปีการศึกษา 2490 เป็นธิดาของ ม.ร.ว.จวง สนิทวงศ์ และเป็นหลานของพระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าสายสนิทวงศ์

- นพ. เสนี สนิทวงศ์ ณ อยุธยา ศิริราช รุ่น 68 ปีการศึกษา 2505 บุตรชายของพลตรีพระยาเสนีณรงค์ฤทธิ์ (ม.ล. เล็ก สนิทวงศ์ หลานของพระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าสายสนิทวงศ์) กับคุณหญิงเสนีณรงค์ฤทธิ์ ดังนั้น นพ.เสนีเป็นลูกของพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงวงศาธิราชสนิท

หมายเหตุ: ยังมี นพ.สมภพ สนิทวงศ์ ณ อยุธยา (เกิด 12 พฤษภาคม 2491) บุตรของรองอำมาตย์เอก ม.ล.อุดม สนิทวงศ์ ซึ่งเป็นพี่ชายของศาสตราจารย์ นายแพทย์ ม.ล.เกษร สนิทวงศ์³⁰ ท่านสำเร็จแพทยศาสตรบัณฑิต และ Dr.Med. จากมหาวิทยาลัยไฮเดลเบิร์ก (Heidelberg University) ประเทศเยอรมนี เมื่อปี 2520 และ 2521 ตามลำดับ จากนั้นกลับประเทศไทยโดยฝึกงานที่โรงพยาบาลสมเด็จพระบรมราชเทวี ณ ศรีราชา และสอบได้ใบประกอบวิชาชีวะเวชกรรม ปี 2524 ต่อมา เข้ารับการฝึกอบรมประกาศนียบัตรสาขาวิชาอายุรศาสตร์เขตร้อนและสูขวิทยา (DTM&H) จากคณะเวชศาสตร์เขตร้อน มหาวิทยาลัยมหิดลปีการศึกษา 2524 ได้รับปริญญาสาธารณสุขศาสตรมหาบัณฑิต คณะสาธารณสุขศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล ปีการศึกษา 2532 และหนังสืออนุมัติแพทย์เวชศาสตร์ครอบครัวตามลำดับ ท่านเข้ารับราชการในสำนักอนามัย กรุงเทพมหานคร ตั้งแต่ปี 2528 มีความก้าวหน้าในหน้าที่การงานตามลำดับ โดยเป็นผู้อำนวยการสำนักอนามัย ตั้งแต่ตุลาคม 2550 ถึงกันยายน 2551 จึงเกษียณอายุราชการ หลังเกษียณท่านปฏิบัติงานเป็นแพทย์ห้วงเวลาที่ศูนย์บริการสาธารณสุข 56 ทับเจริญ สำนักอนามัย กรุงเทพมหานคร

กิตติกรรมประกาศ

ผู้นิพนธ์ได้รับทุนสนับสนุนจากกองทุน “เฉลิมพระเกียรติ” คณะแพทยศาสตร์ศิริราชพยาบาล มหาวิทยาลัยมหิดล ผู้นิพนธ์ขอขอบพระคุณศาสตราจารย์กิตติคุณ นายแพทย์วงศ์กุลพัทธ์ สนิทวงศ์ ณ อยุธยา และนายแพทย์สมภพ สนิทวงศ์ ณ อยุธยา ที่กรุณาอ่านต้นฉบับและแนะนำแก้ไขเพิ่มเติมให้มีความถูกต้อง ผู้นิพนธ์ขอขอบคุณคุณบุญเรือน กัลยณเมธี กับคุณสมคิด พรหมเหมือนเพชร ผู้ปฏิบัติงานหอสมุดศิริราชที่ช่วยหาเอกสารประกอบการเขียนครั้งนี้ ตลอดจนเว็บไซต์ TU Digital Collections [https://digital.library.tu.ac.th/tu_dc/frontend/] ที่มีอนุสรณ์ผู้วายชนม์ฉบับดิจิทัลจำนวนมากให้สืบค้นได้สะดวก สามารถนำข้อมูลมาเขียนบทความนี้ได้สำเร็จ

เอกสารอ้างอิง

1. ข้าราชการกรมรถไฟและกองทางกรมโยธาเทศบาล. หนังสือประวัตินายพลเอก เจ้าพระยาวงษาประพัทธ์ (ม.ร.ว.สท้าน สนิทวงศ์). 2483
2. ชาว ยูเนสโก ประกาศยกย่องให้ “พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงวงศาธิราชสนิท” เป็นบุคคลสำคัญของโลก ปี 2551-2552. [อินเทอร์เน็ต]. 2551. [เข้าถึงเมื่อ 2564 พ.ค. 20]. เข้าถึงได้จาก <http://www.amthai.co.uk/post/41/knowledge/unesco-thaiprince.html>
3. อนุรักษ์ สุทธิสงคราม. พระประวัติและงานของพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงวงศาธิราชสนิท. ในหนังสืออนุสรณ์พระราชทานเพลิงศพ หม่อมหลวงเดช สนิทวงศ์ ป.จ., ม.ป.ช., ม.ว.ม. ณ เมรุหน้าพลับพลาอิศริยาภรณ์วัดเทพศิรินทราวาส วันที่ 17 ธันวาคม พ.ศ. 2518. หน้า 91-151.
4. โกมาตร จึงเสถียรทรัพย์, นภนาท อนุพงศ์พัฒน์. ปกิณคดี 100 ปี การสาธารณสุขไทย. นนทบุรี : สุศาลา สำนักวิจัยสังคมและสุขภาพ (สวสส.), 2561.
5. U.S. National Library of Medicine Digital Collections. List of officers, committees, and fellows of the New-York Academy of Medicine, 1854. [อินเทอร์เน็ต]. 2564. [เข้าถึงเมื่อ 2564 พ.ค. 20]. เข้าถึงได้จาก <https://collections.nlm.nih.gov/catalog.nlm.nlmuid-101547869-bk>
6. U.S. National Library of Medicine Digital Collections. Constitution, by-laws, act of incorporation, and list of fellows of the New York Academy of Medicine, instituted 1847 [อินเทอร์เน็ต]. 2564. [เข้าถึงเมื่อ 2564 พ.ค. 20]. เข้าถึงได้จาก <https://collections.nlm.nih.gov/catalog.nlm.nlmuid-101548250-bk>
7. U.S. National Library of Medicine Digital Collections. Constitution and by-laws of the New York Academy of Medicine 1852 [อินเทอร์เน็ต]. 2564. [เข้าถึงเมื่อ 2564 พ.ค. 20]. เข้าถึงได้จาก <https://collections.nlm.nih.gov/catalog.nlm.nlmuid-101547872-bk>
8. วิกีพีเดีย สารานุกรมเสรี. Dan Beach Bradley. [อินเทอร์เน็ต]. 2564. [เข้าถึงเมื่อ 2564 พ.ค. 20]. เข้าถึงได้จาก https://en.wikipedia.org/wiki/Dan_Beach_Bradley
9. Thai Missions Library. House, Samuel Reynolds (1817-1899). [อินเทอร์เน็ต]. 2564. [เข้าถึงเมื่อ 2564 พ.ค. 20]. เข้าถึงได้จาก <https://www.thaimissions.info/gsd/collect/thaimiss/index/assoc/HASH12ac.dir/doc.pdf>
10. The New York Academy of Medicine. [อินเทอร์เน็ต]. 2564. [เข้าถึงเมื่อ 2564 พ.ค. 20]. เข้าถึงได้จาก <https://www.nyam.org/>
11. Anuphongphat N, Cheungsatiansup K. Krom Luang Wongsas and the House of Snidvongs: Knowledge Transition and the Transformation of Medicine in Early Modern Siam. In: Harper T, Amrith SS. Histories of Health in Southeast Asia: Perspectives on the Long Twentieth Century. Indiana, USA: Indiana University Press, 2014; pages19-43.
12. สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ. หนังสือนิทานโบราณคดี 2487 ฉบับอิเล็กทรอนิกส์ของหอสมุดวชิรญาณ. [อินเทอร์เน็ต]. 2564. [เข้าถึงเมื่อ 2564 พ.ค. 20]. เข้าถึงได้จาก <https://vajirayana.org/%E0%B8%99%E0%B8%B4%E0%B8%97%E0%B8%B2%E0%B8%99%E0%B9%82%E0%B8%9A%E0%B8%A3%E0%B8%B2%E0%B8%93%E0%B8%84%E0%B8%69%E0%B8%B5/>
13. กองคุ้มครองภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทยและพื้นบ้านไทย. ตำรายาชุดตำราภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย พระองค์เจ้าสายสนิทวงศ์ ฉบับอนุรักษ์. กรุงเทพมหานคร: ศูนย์สื่อสิ่งพิมพ์แก้วเจ้าจอม มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา. 2559
14. ราชสกุลแพทย์ในพระองค์. [อินเทอร์เน็ต]. 2564. [เข้าถึงเมื่อ 2564 พ.ค. 20]. เข้าถึงได้จาก http://www.tako.moph.go.th/takmoph2016/file_download/

file_20161222141535.pdf

14. สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ. ประวัติหม่อมราชวงศ์สุวพันธุ์ ในหนังสืออนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพ นายพันตรี หม่อมราชวงศ์สุวพันธุ์ สนิทวงศ์ ณ อยุธยา ตจ. จข. ปปร3. รคม (ศิลป). รจม. เมื่อปีเถาะ พ.ศ. 2470
15. สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ. ประวัติพระยาสารสิน สวามิภักดิ์ (เทียนฮี้ สารสิน) ในหนังสืออนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพพระยาสารสิน สวามิภักดิ์ (เทียนฮี้ สารสิน) บข, รจม, รปฮ เดือนตุลาคม พระพุทธศักราช 2468
16. วิกีพีเดีย สารานุกรมเสรี. กรมแพทย์ทหารบก. [อินเทอร์เน็ต]. 2564. [เข้าถึงเมื่อ 2564 พ.ศ. 20]. เข้าถึงได้จาก <https://th.wikipedia.org/wiki/%E0%B8%81%E0%B8%A3%E0%B8%A1%E0%B9%81%E0%B8%9E%E0%B8%97%E0%B8%A2%E0%B9%8C%E0%B8%97%E0%B8%AB%E0%B8%B2%E0%B8%A3%E0%B8%9A%E0%B8%81>
17. ศาสตราจารย์ นายแพทย์ ม.ล.เกษตกร สนิทวงศ์ ใน จุฬาลงกรณ์เวชประวัติ ฉบับเดือนพฤศจิกายน-ธันวาคม 2561 ตอนที่ 62 เล่มที่ 6 หน้า 916. [อินเทอร์เน็ต]. 2564. [เข้าถึงเมื่อ 2564 พ.ศ. 20]. เข้าถึงได้จาก http://clmjournals.org/_fileupload/journal/453-1-2.pdf
18. วิกีพีเดีย สารานุกรมเสรี. หม่อมหลวงเกษตกร สนิทวงศ์. [อินเทอร์เน็ต]. 2564. [เข้าถึงเมื่อ 2564 พ.ศ. 20]. เข้าถึงได้จาก https://th.wikipedia.org/wiki/%E0%B8%AB%E0%B8%A1%E0%B9%88%E0%B8%AD%E0%B8%A1%E0%B8%AB%E0%B8%A5%E0%B8%A7%E0%B8%87%E0%B9%80%E0%B8%81%E0%B8%A9%E0%B8%95%E0%B8%A3_%E0%B8%AA%E0%B8%99%E0%B8%B4%E0%B8%97%E0%B8%A7%E0%B8%87%E0%B8%A8%E0%B9%8C
19. หนังสืองานพระราชทานเพลิงศพ พลโท นายแพทย์ หม่อมหลวงจินดา สนิทวงศ์ ณ เมรุหลวงหน้าพลับพลาอิศริยาภรณ์ วัดเทพศิรินทราวาส วันที่ 31 ตุลาคม พ.ศ. 2530.
20. วิกีพีเดีย สารานุกรมเสรี. หม่อมหลวงจินดา สนิทวงศ์. [อินเทอร์เน็ต]. 2564. [เข้าถึงเมื่อ 2564 พ.ศ. 20]. เข้าถึงได้จาก https://th.wikipedia.org/wiki/%E0%B8%AB%E0%B8%A1%E0%B9%88%E0%B8%AD%E0%B8%A1%E0%B8%AB%E0%B8%A5%E0%B8%A7%E0%B8%87%E0%B8%88%E0%B8%B4%E0%B8%99%E0%B8%94%E0%B8%B2_%E0%B8%AA%E0%B8%99%E0%B8%B4%E0%B8%97%E0%B8%A7%E0%B8%87%E0%B8%A8%E0%B9%8C สืบค้นเมื่อวันที่ 19 พฤษภาคม 2564]
21. หนังสืออนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพ ศาสตราจารย์ นายแพทย์ดน้อย สนิท

- วงศ์ ณ อยุธยา ป.จ., ม.ป.ช., ม.ว.ม. ณ เมรุหลวงหน้าพลับพลาอิศริยาภรณ์ วัดเทพศิรินทราวาส วันที่ 14 ธันวาคม พุทธศักราช 2534.
22. Bumrungrad International Hospital. ศ.กิตติคุณ นพ.วงศ์กุลพัทธ์ สนิทวงศ์ [อินเทอร์เน็ต]. 2564. [เข้าถึงเมื่อ 2564 พ.ศ. 20]. เข้าถึงได้จาก <https://www.bumrungrad.com/th/doctors/Wong-Snidvongs>
23. ทำเนียบผู้บริหาร สำนักงานกลาง สภากาชาดไทย [อินเทอร์เน็ต]. 2564. [เข้าถึงเมื่อ 2564 พ.ศ. 20]. เข้าถึงได้จาก <https://centralb.redcross.or.th/%e0%b8%97%e0%b8%b3%e0%b9%80%e0%b8%99%e0%b8%b5%e0%b8%a2%e0%b8%9a%e0%b8%9c%e0%b8%b9%e0%b9%89%e0%b8%9a%e0%b8%a3%e0%b8%b4%e0%b8%ab%e0%b8%b2%e0%b8%a3/>
24. ประกาศสภากาชาดไทย เรื่อง ตั้งกรรมการสภากาชาดไทย ในราชกิจจานุเบกษา เล่ม 138 ตอนพิเศษ 68ง วันที่ 25 มีนาคม 2564 หน้า 16 [อินเทอร์เน็ต]. 2564. [เข้าถึงเมื่อ 2564 พ.ศ. 20]. เข้าถึงได้จาก http://www.ratchakitcha.soc.go.th/DATA/PDF/2564/E/068/T_0016.PDF
25. กนกพล ศุภสิริมงคล. ทำเนียบศิษย์เก่าศิริราช. ใน : วรทย์ ปัญสุวรรณวงศ์, เพชร แกมพลอย ชิว, สุรินทร์ วรวิทย์เวท, ธีรเจตน์ พงษ์สุพรรณ, และคณะบรรณาธิการ. เวชชนิสิต เล่มที่ 21 ปีการศึกษา 2557-2560. คณะแพทยศาสตร์ศิริราชพยาบาล มหาวิทยาลัยมหิดล.
26. ทะเบียนนักเรียนแพทย์ การศึกษาก่อนปริญญา คณะแพทยศาสตร์ศิริราชพยาบาล มหาวิทยาลัยมหิดล.
27. หนังสืออนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพ ม.ล.ทิววัฒน์ สนิทวงศ์ และงานฌาปนกิจศพ คุณแม่ปลั่ง สนิทวงศ์ ณ อยุธยา ณ วัดธาตุทอง วันที่ 29 พฤษภาคม 2517.
28. About the journal. The Journal of The Medical Association of Thailand Since 1918 [อินเทอร์เน็ต]. 2564. [เข้าถึงเมื่อ 2564 มิ.ย. 2]. เข้าถึงได้จาก <http://www.jmatonline.com/index.php/jmat/about>
29. พนม บุญยนิยม. ความเป็นมาของแพทย์รุ่น 2473. ในหนังสืออนุสรณ์การรับพระราชทานปริญญาบัตร เวชชนิสิต แพทย์รุ่น พ.ศ. 2473 ครบ 25 ปี. พระนคร:โรงพิมพ์ภักดีประดิษฐ์ 2499, หน้า 59-92.
30. วิกีพีเดีย สารานุกรมเสรี. หม่อมหลวงอุดม สนิทวงศ์. [อินเทอร์เน็ต]. 2564. [เข้าถึงเมื่อ 2564 พ.ศ. 20]. เข้าถึงได้จาก https://th.wikipedia.org/wiki/%E0%B8%AB%E0%B8%A1%E0%B9%88%E0%B8%AD%E0%B8%A1%E0%B8%AB%E0%B8%A5%E0%B8%A7%E0%B8%87%E0%B8%AD%E0%B8%B8%E0%B8%94%E0%B8%A1_%E0%B8%AA%E0%B8%99%E0%B8%B4%E0%B8%97%E0%B8%A7%E0%B8%87%E0%B8%A8%E0%B9%8C